Po sedmih desetletjih najdena

Bogdan Sajovic, foto: Marko Pečovnik, Avgusta d.o.o, arhiv Demokracije

Po sedmih desetletjih bodo, kot vse kaže, posmrtni ostanki strmolskega graščaka Rada Hribarja in njegove žene končno pokopani v pravem grobu. Pokojna sta bila žrtvi komunističnih morilcev v januarju leta 1944.

Arheologi so sredi prejšnjega tedna v gozdu nad Mačami pri Preddvoru raziskovali posmrtne ostanke moškega in ženske. Glede na dosedanje ugotovitve kaže, da gre za nekdanja gospodarja gradu Strmol Rada in Ksenijo Hribar, ki sta bila ubita v začetku leta 1944. Nečak pokojnega Rada Hribarja Peter Hribar, ki je pridobil dovoljenje ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, bo ostanke svojega strica in njegove žene po analizi DNK pokopal v družinsko grobnico na Žalah.

Premožnega ljubljanskega industrialca in njegovo ženo so v začetku januarja 1944 pripadniki Varnostno-obveščevalne službe odpeljali iz njunega gradu Strmol v gozd nad vasjo Mače pri Preddvoru, tam pa so ju mučili in nato usmrtili. Umora zakoncev Hribar so kasneje pravno »uredili« – zaradi domnevnega izdajstva ju je namreč tako imenovana ljudska oblast, za kakršno so se samovoljno razglasili komunisti in njihovi medvojni podrepniki – obsodila na smrt in to je bilo čisto dovolj, da se pravno pokrije umor in rop. Rop zato, ker komunistični morilski oddelek pri svojem dejanju ni pozabil še odnesti dragocenosti, ki so bile na gradu. Takšne vsekakor, ki se jih je dalo hitro odnesti: različno orožje, nakit, tudi krznene plašče in podobne »malenkosti«. Le-te so postale »ljudska last« in končale v žepih avantgarde revolucije in delavskega razreda. Sicer pa so kasneje komunisti svoj rop še dodatno pravno pokrili in s povojnim aktom tudi uradno »justificiranima izdajalcema« zaplenili vse premoženje.

Natančen kraj umora (ali, kakor so to komunisti uradno imenovali, likvidacije, kar s sliši lepše in pravičnejše kot umor) zakoncev Hribar kasneje vsaj uradno ni bil znan in njunih trupel oziroma posmrtnih ostankov dolgo niso našli.

Pogled na skelet enega od zakoncev Hribar

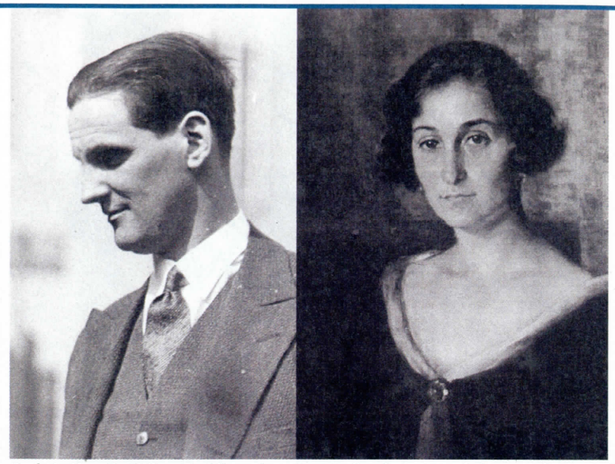

Rado in Ksenija Hribar sta bila sedem desetletij pokopana v skritem grobu, kamor so ju zagrebli poblazneli komunistični morilci.

Zakrivanje preteklosti Domačini pa so že kmalu po vojni vedeli ne le za dejanje samo, saj tega ni bilo mogoče skriti, pač pa približno tudi za kraj, kjer sta bila zakonca Hribar umorjena. »Vedeli« so tudi nekaj umazanih podrobnosti, se pravi, da nista bila na hitro umorjena, ampak da so se partizanski oziroma vosovski »junaki« nad njima več ur izživljali, in če se že ni vedelo, se je vsaj slutilo tudi to, kdo so bili tisti, ki so bili navzoči pri tem umazanem dejanju. Šlo je za domačine, ki so poznali okolico in razmere, vsaj nekateri izmed njih. Morilci so bili kleni slovenski fantje in dekleta in ne neki tujci, ki jih slovenski komunisti radi privlečejo na dan, kadar se odkrijejo medvojna in povojna grobišča žrtev komunističnega nasilja. Klasična, že velikokrat odigrana karta današnjih slovenskih komunistov je namreč, da za krivce umorov in pokolov vedno okrivijo nekoga drugega – neznane partizane, oznovce ali ljudi, ki naj bi bili iz Bosne, iz Like, iz Črne gore … V podtonu in niti najmanj v duhu tako opevanega »bratstva in enotnosti« so torej označeni kot morilci in klavci neslovenci, Balkanci in niti po naključju ne napredni, človekoljubni, pošteni in čistokrvni slovenski komunisti.

V primeru umora zakoncev Hribar je šlo vsekakor za čas, ko se preprosto za krivce ne da določiti »ta spodnjih« in gre to umazano dejanje kar lepo na rovaš slovenskih komunistov, kar je verjetno še oteževalo uradno razkritje. Po besedah domačina s tistega konca Slovenije se je namreč za precej prej naštetih podrobnosti (ne pa točne lokacije groba) vedelo v okolici že kmalu po vojni, a se je o tem samo šepetalo. Nihče si ni upal naglas govoriti, kaj šele spraševati. In še danes, sedem desetletij pozneje, ni kaj bistveno drugače, kot je bilo v petdesetih in kasneje. Večine morilcev iz tedanjih dni ni več med živimi, so pa še živi njihovi potomci in drugi sorodniki. In nekateri so dokaj vplivni tudi danes. Stare komunistične naveze so še danes žive, v njih delujejo mlade moči in nadaljujejo z ohranjanjem pridobitev revolucije. In seveda kar se da zakrivajo, minimizirajo in omalovažujejo razkrivanje kriminalne preteklosti komunistične partije. Vse to smo videli že večkrat v zadnjih letih. Kadarkoli se odkrije kakšno grobišče, se najprej začne zadeva bagatelizirati, češ da je bila vojna, to se dogaja v vojni, ljudje umirajo, žalostno, a kaj hočemo in tako naprej. Potem se izgovarjajo na »pravičnost«, češ da so bili vsi umorjeni tako ali tako izdajalci, vojni zločinci in so samo dobili, kar so si zaslužili. In potem se začnejo iskati imaginarni krivci. In potem se začne zavlačevati z raznimi birokratskimi postopki, papirologijo ... Kmalu se v javnosti pojavijo različni spini, da gre za nepomembne zadeve, za »drugorazredne teme«, da je treba gledati v prihodnost, da je razčiščevanje neproduktivno, da gre za odpiranje starih ran, iskanje zdrah, poceni populizem in nabiranje političnih točk. In končno se pojavi še cinizem in posmehovanje razkrivanju zločinov. Varuhi pridobitev revolucije temu posmehljivo pravijo »premetavanje kosti«. In pojavijo se celo nekateri skrajneži, ki menijo, da je bilo pobitih še premalo, ker če bi pobili vse, potem danes nihče ne bi več »pogreval« preteklosti. Razen seveda posvečeni, ki se zbirajo v Dražgošah in na podobnih kulturno-zgodovinskih prvorazrednih prireditvah. Zato seveda ni čudno, da imamo v Sloveniji kakšnih šeststo množičnih grobišč, ki so seveda neraziskana. In Bog vedi koliko je še manjših grobov, v katerih počivajo posamezne žrtve komunističnih zločincev. In ja, gre za prekopavanje kosti, to so namreč ostanki ljudi, ki so bili večinoma brez krivde pomorjeni. Če pa so bili česa krivi, bi jih morali postaviti pred sodišče in obsoditi. A večinoma gre za žrtve, ki so bile krive samo tega, da so bile preveč bogate, ker so ▶

> Stare komunistične naveze še vedno delujejo in branijo pridobitve komunistične revolucije.

Izkopavanje posmrtnih ostankov nekdanjega strmolskega graščaka Rada Hribarja in njegove žene Ksenije v gozdu nad Mačami pri Preddvoru

▶ bile napačne narodnosti, ker so jih imeli nekateri revolucionarji v želodcu iz osebnih razlogov. Umorjena zakonca Hribar spadata v kategorijo takšnih žrtev. Bila sta bogata, zavidali so jima, zato so ju umorili.

Bogata in ekscentrična Leta 2009 so v gozdu nad Mačami odkrili grob umorjenih zakoncev Hribar. Grob je bil zelo plitev, očitno so zakonca prav na hitro in tudi dokaj površno pokopali. Tedaj je bil opravljen prvi ogled, narejen je bil zapisnik in odvzeti sta bili po ena golenica od vsakega okostja. To je bilo poslano na preiskave DNK. In potem je bilo vse tiho. Kot se zdi, sta se golenici nekje založili, izgubili, nekaj pač. Seveda ne gre za sabotiranje starih komunističnih navez, kje neki. Takšne stvari se dogajajo. Zato je več kot pet let kasneje potrebna nova preiskava, ki jo bo moral Peter Hribar očitno poravnati iz svojega žepa. Peter Hribar je torej pridobil vsa potrebna dovoljenja za izkop posmrtnih ostankov in arheologi pod vodstvom Draška Josipoviča so ga prejšnji teden tudi opravili. Josipovič je kasneje za medije dejal, da najdbe v grobu kažejo na to, da posmrtni ostanki res pripadajo zakoncema Hribar, z večjo gotovostjo pa bo to mogoče trditi po opravljeni analizi DNK. V grobu so našli eno moško in eno žensko lobanjo brez čeljustnic, moški skelet brez rok in kosti ženskih stopal. Dejstvo, da niso našli vseh kosti, nakazuje nenavadno dogajanje in potrjuje nekatera pričevanja, da so zakonca Hribar po uboju zaradi premajhnega groba razčetverili.

Zakonca Hribar sta bila pred vojno zelo znana v Sloveniji in tudi okolici. Poznali so ju po njunem bogastvu, mecenstvu, bila sta priljubljena v okolici, ne le v svojem socialnem krogu, ampak tudi med lokalnim prebivalstvom in uslužbenci ter drugimi zaposlenimi. Bila sta tudi nekoliko ekscentrična in dovolj premožna, da sta si to ekscentričnost lahko privoščila.

Rado se je rodil leta 1901 kot peti otrok in tretji sin Dragotina Hribarja in Evgenije, rojene Šumi. Oče Dragotin je bil tiskar in je ustanovil dve tiskarski podjetji pa tudi knjigarno in papirnico. Deloval je tudi v založništvu, med drugim je izdajal umetniško revijo Slovan in humoristični časnik Jež. Evgenija pa je bila hčerka znanega tovarnarja, lastnika tovarne bombonov Šumi, in je kasneje podedovala očetovo podjetje. V času Radovega rojstva je družina zaorala na novo poslovno področje, in sicer v tekstil, ter ustanovila tovarno pletenin v Ljubljani. Družina je vlagala tudi v bančništvo in rudarstvo in po nastanku Kraljevine Jugoslavije razširila svoje poslovne interese na jug. Dragotin je bil vpliven v raznih upravnih odborih v bankah, železnicah in tudi na ljubljanski borzi in je ob smrti leta 1935 zapustil precejšnje premoženje, tako da je delitev le-tega potem med brati pripeljala do kar nekaj hude krvi.

Vsi trije bratje Hribar pa so bili v tedanji družbi v Ljubljani precej priljubljeni, uveljavljali so se tudi kot meceni (z mecenstvom je začel že njihov oče) in bili so znani kot eni prvih pilotov na Slovenskem, saj so si vsi trije že v dvajsetih letih pridobili pilotska dovoljenja.

Ksenija je izhajala iz bogatejše družine, saj je bil njen ded Josip Gorup pl. Slavinjski označen kot najbogatejši Slovenec. Ksenija, ki se je rada podpisovala tudi kot Xenia, se je rodila na Reki leta 1904. Prav tako kot njen mož je bila tudi ona izobražena, govorila je več tujih jezikov in je imela veliko poznanstev v ugledni družbi tako v domovini kot tudi v tujini. Tudi Ksenija si je pridobila pilotsko dovoljenje in postala prva slovenska pilotka. Poročila sta se leta 1926. Tako kot mož je bila tudi ona priljubljena med ljudmi in rahlo ekscentrična. Temen madež na njenem zakonu je bila Ksenijina zaljubljenost v srbskega oficirja Vladimirja Glišića, s katerim je pobegnila in več let preživela v Črni gori in Valjevu, kamor je bil Glišić prestavljen, vendar se je pred vojno vrnila k možu in sta spor zgladila.

Nesmiselni umor Rado Hribar je grad Strmol kupil po smrti svojih staršev leta 1936 in kmalu je postal zbirališče ugledne družbe, gostje so prihajali tudi iz tujine. Ob okupaciji Jugoslavije leta 1941 sta Rado in Ksenija ostala lojalna domovini in do okupatorjev nista čutila nobene privrženosti, čeprav sta imela kar nekaj nemških in italijanskih prijateljev. Ironično, tvegala sta ter s hrano in z zdravili pomagala partizanom, ki so ju nato umorili. Rado Hribar jim je celo nabavil tiskarski stroj za širjenje propagande, s pomočjo svojih zvez pa sta tudi posredovala pri okupatorskih oblasteh za nekaj domačinov, ki so jih okupatorji sumili sodelovanja z odporom. In v zahvalo za vso pomoč, ki sta jo dajala partizanom, so ju ti nato umorili.

Šestega januarja 1944 okoli enajste ure zvečer je na grad Strmol prišla skupina partizanov oziroma vosovcev, kar je praktično eno in isto, saj so bili iz

istega idejno-političnega gnezda. Po kasnejšem pričevanju zaposlenih na gradu je bilo prišlekov najmanj devet in med njimi vsaj ena ženska. V grad so jih spustili brez težav, v bistvu je bil Rado Hribar prepričan, da so prišli zaradi tiskarskega stroja, ki jim ga je nabavil, in je naročil nameščencem, naj partizane nahranijo. Vendar pa so začeli »gostje« nenadoma lastnika gradu in njegovo ženo obtoževati vseh mogočih »zločinov«, od izdajstva do »grdega« ravnanja z delavci in izkoriščanja delavcev in nameščencev, čemur so vsi uslužbenci gradu nasprotovali in trdili, da gre za izmišljije. Vse to seveda ni ustavilo morilcev, ki so medtem tudi preiskovali grad in tlačili v žepe in nahrbtnike, kar je bilo vrednega. Partizani so nato odšli in odpeljali Hribarja s sabo. Odšli so proti Preddvoru in nato naprej na Mače, ki so oddaljene kakšnih pet kilometrov od Strmola. Tam so zakonca Hribar umorili in zakopali. Nekateri apologeti revolucije zdaj trdijo, da sta bila »samo« ustreljena in da so vse trditve o »mučenju aretiranih in posilstvu Ksenije Hribar sestavni del takratne protipartizanske propagande nasprotnikov narodnoosvobodilnega boja«. Če sta bila dva nedolžna človeka ustreljena »čisto«, brez dodatnega izživljanja in mučenja in posiljevanja, potem pa ni problema, potem je pa vse v redu?

Komunistično plenjenje Po umoru je Amalija Gorup, mati umorjene Ksenije, ostala v gradu vse do konca vojne. Čakala je svojo hčerko, čeprav so ji že nekaj dni po umoru povedali, da se ne bo nikoli več vrnila. Po vojni so vse premoženje Rada Hribarja in njegove žene zasegli. Uradno sicer šele januarja 1946, ko je bil v imenu ljudstva zaplenjen grad Strmol, razne nepremičnine v okolici gradu skupaj z vsem premičnim premoženjem in opremo, umetninami in drugim, kar je bilo v gradu. Poleg tega so bile uradno zaplenjene tudi različne delnice, ki sta jih Hribarjeva imela pri raznih podjetjih, bankah in železnicah, rudarski interesi v Srbiji in zemljiška posest v Dubravi pri Zagrebu. Seveda pa komunisti niso čakali na to uradno zaplembo, ampak so si prisvojili premoženje že mesece pred tem. Med drugim grad in tamkajšnjo umetniško zbirko (pri tem so deložirali tudi Amalijo Gorup). O tem je v svojem dnevniku junija 1945 pisal Božidar Jakac, ki so mu bili Hribarji dolgo meceni. Jakac je po vojni dobil zaposlitev pri komisiji za kulturne spomenike in so ga poslali službeno na Strmol, da zapleni tamkajšnje umetnine. O tem je jokavo zapisal v svoj dnevnik: »Težka je bila pot z mešanimi občutki. Moje mecene obiskovati kot kak sovražnik. V srce me je bolelo srečanje z gospo Gorupovo. Strašen čas, ki te živimo. Krut, neusmiljen.« In vendar je sprejel nalogo, pa čeprav z »mešanimi občutki«. In kaj sploh so mešani občutki, če pleniš nekomu, ki ti je storil dobro? In kaj drugega si kot sovražnik, če greš nekomu plenit njegovo lastnino? No, Jakac je nadaljeval uspešno kariero režimskega umetnika in kljub strašnemu času, ki ga je živel, se je potolažil ob nagradah Avnoja in podobnih priznanjih, ki jih je dobil za svojo zvesto službo režimu. Zaplenjeni grad Strmol je postal letovišče za najvišje slovenske udbovce, ki so tako lahko uživali lastnino nekoga, ki so ga pred tem umorili.

Grad Strmol na Gorenjskem so po vojni zasegli udbovci za svoje letovišče.

Sicer pa nove komunistične oblasti niso pozabile niti na preostalo družino Hribar. Peter Hribar je bil zaprt že leta 1945, kasneje izpuščen, leta 1951 pa je pred vnovično aretacijo pobegnil v Kanado. Zoran Hribar je bil obsojen na Nagodetovem procesu na osemnajst let zapora in jih šest tudi odsedel, Svetozar Hribar je dobil osem let in odsedel štiri. Vse premoženje družine Hribar je bilo zaseženo, deloma takoj po komunističnem prevzemu oblasti, deloma kasneje po obsodbah. Izpuščeni in tudi tisti, ki jih niso zaprli, so bili zaznamovani in jim je bila bolj ali manj onemogočena zaposlitev, vsaj v njihovem poklicu. Posledica tega je bila, da so člani družine po »osvoboditvi« živeli bolj ali manj v pomanjkanju.

Po formalnem koncu komunističnega režima v Sloveniji so Hribarji sprožili postopke za razveljavitev nepravičnih obsodb in zaplembe družinskega premoženja. Sodni mlini so seveda mleli počasi in trajalo je vse do leta 2000, da so bile obsodbe tudi uradno razveljavljene. Družini Hribar je bilo deloma vrnjeno premoženje, še vedno pa jim ni uspelo odkriti, kje sta pokopana umorjena Rado in Ksenija. Šele leta 2009 so, kot že rečeno, odkrili grob z njunimi posmrtnimi ostanki in šele pred nekaj dnevi je bil končno opravljen izkop. Po opravljeni analizi DNK bo Peter Hribar najdene ostanke poslednjega strmolskega graščaka in njegove žene pokopal v družinski grobnici na Žalah, da bosta po sedmih desetletjih končno dobila dostojen grob. D